

Agyagtárgyak és egyéb háztartási eszközök

Minden palesztinai ásatásnál bőségesen találni agyagtárgyakat. A pénzérmék mellett ez jelenti a régészek számára a legnagyobb segítséget egy település-réteg datálásában. Az agyag könnyen törik, és viszonylag rövid időn belül megváltoznak a formái.

Mégis, az agyag kiemelkedő szerepet játszik a mindennapi élet rekonstrukciójában is. Mivel a cserepek évezredek óta fennmaradtak, a leletek hozzásegítenek a házon belüli tevékenységek rekonstruálásához. Kétségtelenül hiányoznak ez idáig a széleskörű kísérletek e témában. Minden tulajdonképpeni lakóházban találunk fazekakat, olaj, bor és sör tárolására használt korsót, korsócskát, amiben az értékes folyadékokat – mint a szentelt olaj és az illóolaj – tartottak, csészéket, étel tárolására, vagy lábmosáshoz használt tálakat, tartalék edényeket és más hasonlókat. Olajlángok is gyakran kerülnek elő. Bár az emberek többnyire már naplementekor lefeküdtek, mégis különleges esetekben – ha például egy gyermek éjszaka felébredt – szükségük volt lámpákra.

Más háztartási eszközöket csak ritkán használtak. A szövőség és a pergőorsó az anyagok, szövetek előállítására utalnak. Néha fényesre csiszolt, sima csontdarabok is felfedezhetők, amelyeket a színes fonalak, szálak anyaghoz illesztéséhez alkalmaztak. Kőből, főként bazaltból mozsarat és reszelőköveket készítettek. Fából készült eszközök Palesztinában rendszerint nem maradtak fenn. Egyébként is, a család az eszközöknek csak kis számát használta mindennapi szükségleteihez.

A A NŐK ÉLETE AZ ÓKORI PALESZTINÁBAN

Wolfgang Zwickel, a Mainzi Egyetem Evangélikus Teológiai Fakultásának professzora az írásmagyarázat mellett munkássága nagy részét a régészetnek szenteli. Jelenleg is egyik vezetője a Genezáreti-tó partján fekvő Tel-Kinneretben folyó feltárásoknak. A hosszú évek alatt gyűlt anyag egy részéből 2005-ben vándorkiállítást állított össze, amely már járt Ausztriában, tőlünk pedig Lengyelországba távozik majd.

A mainzi Johannes Gutenberg Universitát kiállítása az Evangélikus Hittudományi Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem Ószövetségi tanszékei közreműködésével jött létre

Az ókori család szerkezete

A legtöbb izraeli település kisebb volt, mint 2 hektár (= kb. 500 lakosú, megközelítőleg 2 fociaplya nagyságú). Csak a nagyobb városokban voltak szakterületekre tagolt foglakozások, mint a pék, a kézműves vagy a kereskedő. A kisebb településeken ezzel szemben minden munkát a helyieknek kellett elvégeznie, gyakran az asszonyoknak. Csak kevés árut – agyagedényeket, ékszert, fegyvert vagy kézműves eszközöket – tudtak nagyobb városokban vagy vándorkereskedőktől megvenni.

A Biblia társadalma törzsi társadalom volt. Egy törzs, nemzetség tagjait vérrokonság fűzte egymáshoz, és veszély esetén kölcsönös segítséget nyújtottak a másoknak. A törzseket klánok és rokonságok alkották, akik legtöbbször ugyanannak a régióknak különböző kisebb helységeiből származtak. Egy klánon belül szervezték a mezőgazdasági fölösleg szétosztását, kölcsönösen segítették egymást és szoros összetartozásban éltek. Minden bizonnyal legtöbbször a klánon belül is házasodtak.

A klánok családokra tagolódtak. Egy családhoz tartozott az apa, az anya és általában kettő vagy három gyerek. Csak ritkán voltak ennél nagyobbak a családok.

Ha megfigyeljük az ún. négyszobás házakat, amelyek akkoriban a tipikus lakóházak voltak, látjuk, hogy alig van hely a családhoz tartozó rokonok, barátok, vagy rabszolgák számára. A 70-110 m²-es házakban a kis család mellett kb. 10 juh és kecske élt. Ezenkívül itt tárolták még a család vagyona mellett a következő évi vetőmagot is.

A nő helyzete a családban

A nő szociális helyzete

„Szaporodjatok és sokasodjatok” (1Móz 1,22)

A nő családon és klánon belüli tekintélye nem kismértékben attól függött, vannak-e gyermekei. Egy fiú születése nagyobb megbecsüléssel járt az anya számára, mint egy lányé. Egy fiú a családi vagyont örökölte, különösképpen a földbirtokot és a nyáját. Egy lánynak, aki a házasság után elhagyta a szülői házat, ezzel szemben nem volt örökösödési joga, hogy ezzel a családi vagyonból megtartsen valamit.

Elvárták, hogy egy nő szűzként lépjen a házasságba. A házasság előtti nemi erőszak a nő tisztességét sértette meg, ezért az erőszak elkövetőjének feleségül kellett vennie az áldozatot.

A nő jogi helyzete

A nők jogai nagymértékben a házra korlátozódtak. A házukban nekik volt szavuk, kifelé ezzel szemben a férfiak képviselték a családot. A nők csak ritkán hagyták el a ház területét, például amikor vizet hoztak a kútból vagy a forrásból. A nők rendszerint nem örökölhettek, és jogi ügyekben is csak korlátozottan vehettek részt.

Nő – férfi kapcsolat

Egyes bibliai szövegekben a nőt szinte a férfi tulajdonának tekintik. Ez jelenik meg a tízparancsolatban is: „Ne kívánd felebarátod feleségét, se szolgáját, se szolgálóját, se ökrét, se szamarát, se semmit, ami a felebarátodé!”

Ezzel szemben a teremtéstörténet olyan képet fest, ahol férfi és nő egyenjogúságban és partneri viszonyban van egymással. „Ez most már csontomból való csont, testemből való test. Asszonyember legyen a neve: mert férfiemberből vétetett (2Móz 2,23)”, mondta a férfi, amikor először meglátta a nőt.

A késő fogságutáni korban úgy tűnt, a felső népréteghez tartozó nők emancipálódnak. Erre példa az Énekek Éneke, ami több tekintetben a család tradicionális erkölcsi szabályait szegi meg és a nőnek nagyon öntudatos és önálló szerepet oszt.

CSAK SZÉPEK VOLTAK?

Egy nő életének állomásai 1.

Eljegyzés

Eljegyzési idő csak akkor volt szükséges, ha a mátkapénzt a vőlegény nem tudta azonnal kifizetni, hanem a megbeszélte összeget le kellett dolgoznia. Az eljegyzés csupán egy jogilag kötelező aktus volt, a menyasszony még nem is lakott a jövőbeli férje házában.

A mátkapénzt a férj az örömapának fizette ki. Az apa a menyasszonyt nem árunk, hanem az érte kapott pénzt a kompenzáció egy fajtájának tekintette, mert a lány munkaereje többé már nem a szülői család háztartásának hozott hasznot. A mátkapénz gyakran egy család éves jövedelmének 1/3-ára is rúgott.

Házasság

A házasság az ókori Izraelben pusztán polgári esemény volt vallási aktus nélkül, amit egy hétnapos ünnep kísért. Az első este a menyasszony barátnői kíséretében átvonult a szülői házból új házába. Ez az éjszaka volt a pár első közös éjszakája. A menyasszony szüzességének bizonyítására szolgáló véres kendőt megőrizték.

Válás

Az ókori Izraelben a férjnek joga volt váló levéllel elbocsátani feleségét. Ekkor vissza kellett adni az asszonynak a házasságba vitt vagyont. Az nők nem kezdeményezhettek válást.

Egy nő életének állomásai 2.

A gyermekek születése

Egy ciprusi szobor (Kr.e. 6/5 sz.) bemutatja a szülés lefolyását: a várandós asszony egy másik személy térdén ül, aki őt átkarolja. A baba az asszony előtt ül, és a szülést segíti. A gyermekeket három évig szoptatták. A szoptatási idő letelte után nagy ünnepet rendeztek.

A szülés nagyon veszélyes volt az asszonyok számára. A Biblia több olyan asszonyt is említ, akik szülés közben haltak meg. De a gyermekeknek is csupán 50%-a érte meg a 2. életévét.

A gyermeknevelés

A gyermekek első évüket a háznál, az anya mellett töltötték. Ha tudtak a munkában segíteni, az apa megtanította a fiuknak saját szakmáját. Az anya a lányokat készítette fel a háztartás ellátására. Kimondott iskolák csak Kr.e. 1. században alakultak.

Monogámia és poligámia városi és nomád közegben

Egy átlagos városi kiscsalád kb. 6-7 hektár földbirtokkal rendelkezett, amit a férfi művelt meg, hogy ellássa belőle a családot. A megművelendő terület családi birtok volt és generációkon keresztül többé-kevésbé változatlan maradt. Azért, hogy a parcellák ne aprózódjanak túlságosan fel, valószínűleg rendszerint a legidősebb fiú örökölte az egész földbirtokot. Mivel a földet és ezzel a terméshozamot sem lehetett tetszés szerint növelni, ezért egy városi ember feleségeinek száma végeredményben korlátozott volt. Egy második feleség veszélyt jelentett volna a család jólétére! Ezen felül a nő gazdasági erejét is figyelembe vették. Egy városi háztartásban elegendő volt egyetlen asszony az előforduló munkák (liszt őrlés, sütés, víz hordás, szövés, fonás) ellátására. Egy második asszony csak költséget okozott, de nem hozott hasznot.

A nomádoknál ezzel szemben a második asszonynak haszna is volt. A földtulajdonnal ellentétben a nyáját könnyen lehetett növelni. Minél nagyobb volt a nyáj, annál több „személyzetre” volt szükség, akik felügyeltek az állatokra. És minél több állata volt valakinek, annál több munkája is az állati termékek, mint a tej vagy a gyapjú feldolgozásával. A több feleség és azok gyermekei segítették a család jólétének növelését. Ezért volt különösképpen érdekes egy nomád férfinak, hogy több felesége legyen.

Szexualitás, erotika, prostitúció

A szexualitás az ókori keleti társadalmakban nagy szerepet játszott. Nagy számú erotikus, részben akár pornográf képet ismerünk a Bibliát körülvevő világból. A szexualitásnak akkoriban egészen biztos, hogy más jelentősége volt, mint a mai nyugati világunkban. A jövőről és az utódokról való gondoskodáshoz mindig kapcsolódott a szexualitás is.

A Bibliában is megjelenik mindez az Énekek Énekében, részben nagyon erotikus szerelmi költeményekben. Az Énekek Éneke 7,2-4.7-10-ben a következőt olvassuk:

„Milyen szépen lépkedsz saruidban, te fejedelmi lány! Domború csípőid ékszerekhez hasonlók, művészi kéz alkotásai. Köldököd kerek csésze, melyből nem hiányzik a fűszeres bor. Tested búzahalom liliomokkal szegélyezve. Két melled, mint két őzike, mint egy gazellapár. ... Mily szép vagy és mily kedves, gyönyörűséges szerelmem! Termeted pálmához hasonló, melleid szőlőfürtökhöz. Gondoltam: felmegyek a pálmafára, megragadom fűrtjeit. Olyanok melleid, mint a szőlőfürtök, leheleted, mint az alma illata. Ajkad íze, mint a legjobb boré, mely szerelmesemtől árad felém, álomban is megnedvesíti ajkam.”

A prostitúció az ókori Izraelben magától értetődő alkotórésze volt a társadalomnak. Az Ószövetség érdemben nem lép fel a prostituáltak ellen. Ha egy asszony férje meghalt, és ő nem kapott utána örökséget, gyakran a prostitúció volt az egyetlen lehetősége arra, hogy biztosítsa megélhetését.

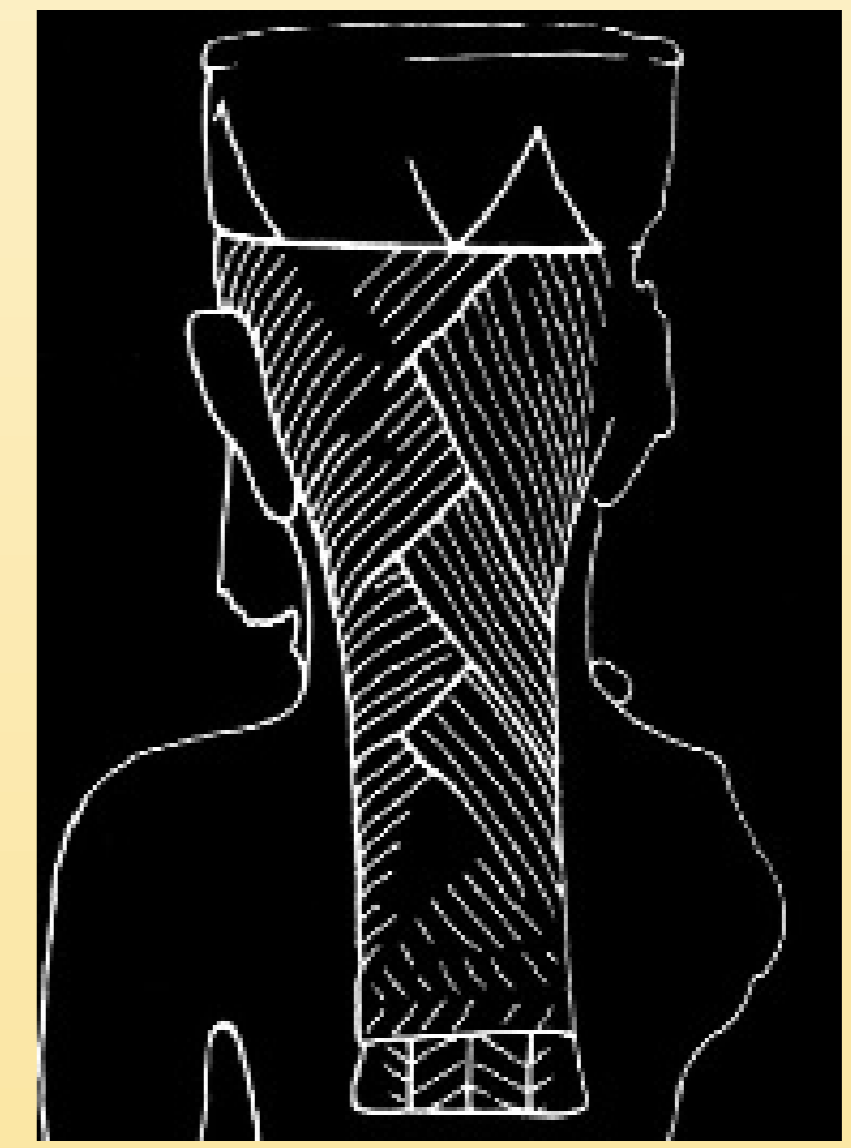
A hajviselet

Nomád asszonyok ábrázolása,
Beni-Hassán,
Kr.e. XVIII. század.

Keleten a nomádoknál, csakúgy, mint a letelepedett lakosság körében a hosszú, kiengedett hajviselet terjedt el.

Részen copfokba fonták a hajukat.

Copfós szobrocska
Megiddóból,
Kr.e. 1350-1150.

Oszlop formájú szobrocska,
Júda, Kr.e. VIII/VII. század.

A királyság korában elterjedt a rövidre vágott haj viselete is, az egyes hajtincseket begöndörítették vagy összekötötték.

Elefántcsont női fej,
Nimrud, Kr.e. IX. század.

A sorsistennő, Tykhé fejszobra,
mésző Dorból,
Akhaimenida-kor.

A hellenizmus befolyásával új frizurák jelentek meg: összekötötték a haját, vagy koszorúba fonták, rá pedig fejfedőt tettek.

A levágott haj szégyent jelentett:

1Kor 11,6: „Mert ha az asszony nem fedi be a fejét, akkor vágassa le a haját, ha pedig szégyen az asszonyra hajának levágása vagy leborotválása, akkor fedje be a fejét.”

A haj ápolására fából vagy elefántcsontból készült fésűt használtak, amelyeket néha különösen szépen gravíroztak.

Rekonstruált fésű Megiddóból,
Kr.e. XIII/XII. század.

Még ha erről nincsenek is megbízható információink, elfogadhatjuk azt, hogy már a Biblia korában hennával festették vörösre a haját. A hennacserje a Holt-tenger térségében még ma is nő.

Zene: az öröm és az asszonyok kifejezési eszköze

Tipikus női hangszer volt a minden házban megtalálható tamburin. „Ekkor Mirjám prófétanő, Áron néneje, dobot vett a kezébe, és kivonultak utána az asszonyok mind, dobolva és körtáncot táncolva.” (2Móz 15,20)

Tamburinkíséretre ritmikus körtáncokat adtak elő, és szerelmes énekeket vagy Isten szent tetteit megjelenítő dalokat énekeltek.

Ritmushangszer volt még a cintányér és a kasztanyetta is. Ezeken a hangszereken kultikus ünnepeken játszottak a nők. Csak a száműzetés utáni időszakban lett a férfiak privilégiuma a jeruzsálemi templomban a kultusz zenei kísérete.

Otthon is játszottak páros sípon és hosszúsípon, de főként a férfiak.

A királyi udvarban fontos szerepet játszott a lant. Míg a magánházakban leginkább a férfiak játszottak a hangszeren, addig a királyi udvarban gyakran nők zenéltek a lanttal.

Minden településen voltak siratóasszonyok, akik halálesetkor siratókat énekelték. A jajgatás addig tartott, amíg az elhunyt személyt még azon a napon eltemették. Amikor a siratóasszonyok kifogytak az énekekből az egyéni elmúlás jeleként egy kecskeszörből készült halotti ruhát vettek magukra. A „hamut szór a fejére, szánja-bánja bűnét” kifejezésünk ebből a szokásból ered. A babiloni Ahiram szarkofág egyik domborműve (Kr.e. 10.sz.) ilyen siratóasszonyokat ábrázol.

Nomen est omen Héber női nevek

A személyneveket az ókori Keleten nagyon tudatosan választották. A névnek az újszülött karakteréről vagy kinézetéről kellett tanúskodnia, vagy a mindenkor tisztelt istenségnek kellett a születésért és a gyermekáldásért köszönetet mondania. A bibliai kor ókori keleti társadalmában egy gyermek születése az anya szociális rangjának emelkedését jelentette. Ezért köszönték meg az istenségnek, részben a névadással is a gyermekáldást.

A következőkben néhány tipikus, ószövetségi női nevet sorolunk fel:

Az Istennel való sajátos kapcsolat kifejezése:

Atalja (Jahwe megmutatta fenségét)
Rahab (Isten megszabadította NN-t)
Michaja (Kicsoda olyan, mint Jahwe?)
Esther (Csillag)

A gyermek utáni vágy kifejezése:

Schimat (meghallgatás)
Schua (segítség)
Sebuda (megajándékozott)
Merab (növekedés)

Állatnevek, amelyek egyrészt az állatok különleges mozgására utalnak, másrészt azok jelentőségére az emberi létfenntartása nézve:

Lea (tehén)
Rahel (anyajuh)
Zibja (gazella)
Zippora (kismadár)
Debora (méhecske)

Növénynevek, amelyek kellemes illatokhoz és édes gyümölcsökhöz kapcsolódnak:

Qetura (füstölőillatba burkolózó)
Susanna (lótuszvirág)
Zeruja (balzsamos mézgafa illatú)
Tamar (datolyapálma)

Dísz tárgyak, amelyek azt kívánják kifejezni, hogy a lányok éppolyan nemesek legyenek:

Achsa (lábperec)
Nehushta (karikagyűrű)
Hela (nyakék)

A gyermekek óhajtott alkata (az ókori szépségideál más volt, mint a mai):

Batseba (gömbölyded)
Delila (kicsi)
Silpa (kis orrú nő)

A lányok kívánt tulajdonságai:

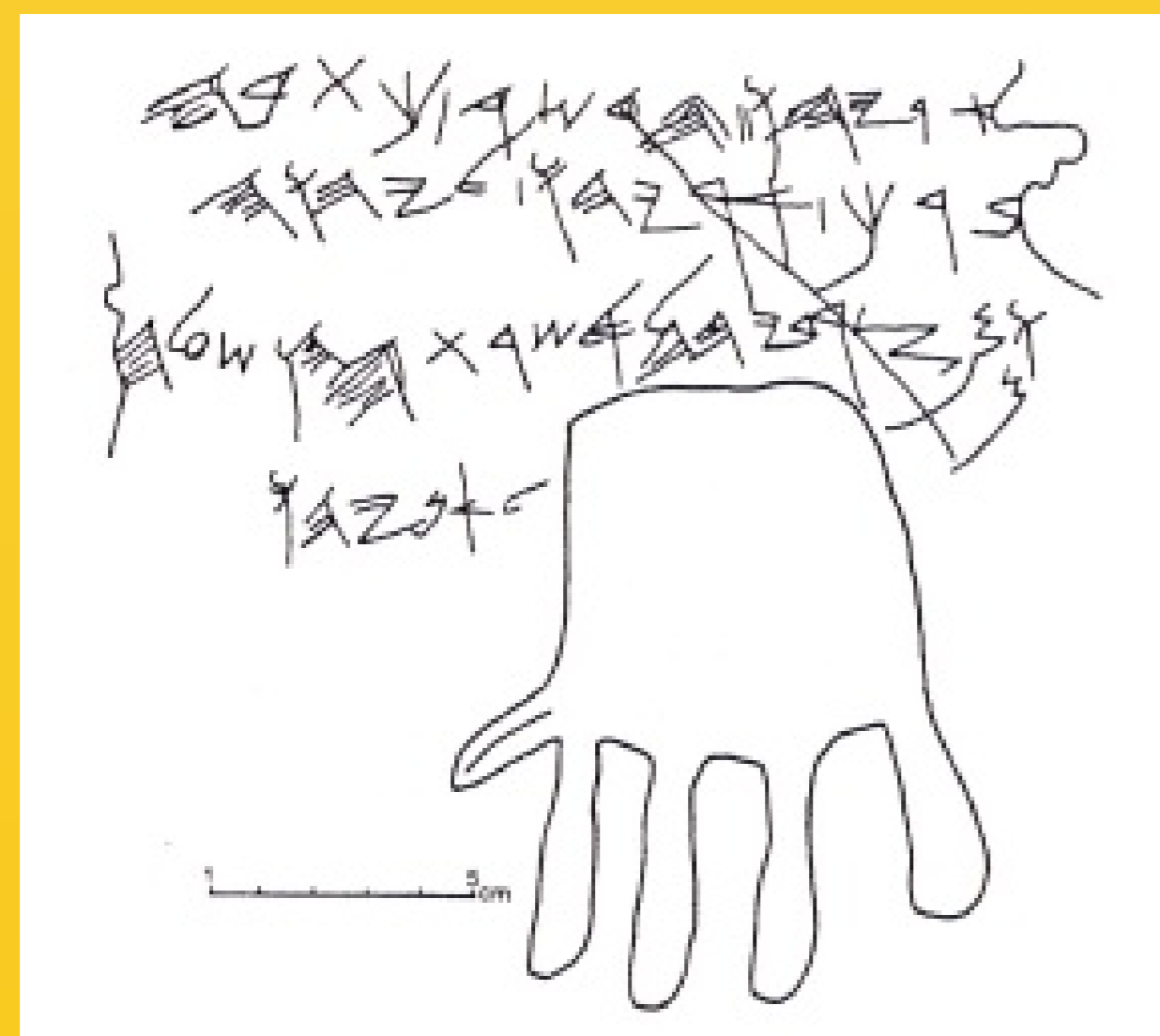
Hanna (szívélinesség, báj)
Mirjam, Maria (szeretett lény, kedves)
Noomi (szíves, barátságos)
Schelomit (érintetlenség)

A nők és a vallás

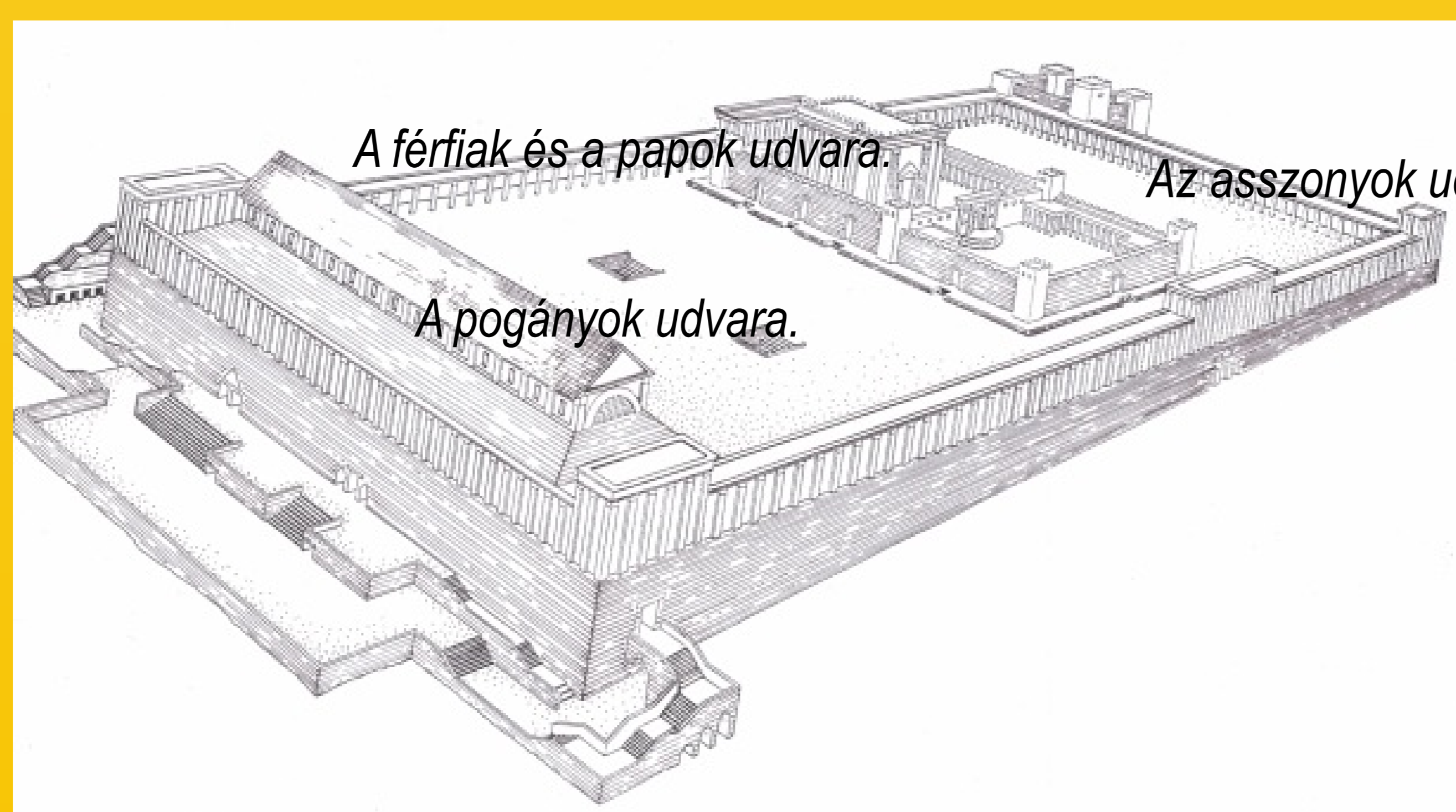
A monoteizmus és ezzel Jahwe kizárólagos tisztelete Izraelben és Júdában nem volt az izraeli vallástörténet kiindulási pontja. A királyság korában több istennőt és istent is tiszteltek Palesztinában. A népi kegyességben Jahwe volt a nemzeti isten feleséggel az oldalán: Ashera istennővel. Ezt támasztják alá azok a Kr.e. 9 és 8. századi feliratok, amelyeket Kuntilet Ajrudban és Khirbet el-Komban találtak.

Főként a nők tiszteltek istennőket. Minden palesztinai istennőnél kiemelkedő szerepet játszott az anyai szemszög hangsúlyozása. Valószínűleg az istennők legfontosabb feladata volt, hogy a nőknek termékenységet ajándékozzanak. Nőt ábrázoló figurák, amelyek valószínűleg Ashera istennőt jelképezték, majdnem minden júdai háztartásban megtalálhatók a Kr.e. 7. és 6. században. Nők nem lehettek papok. Egy fogadalom alapján azonban elkötelezhették magukat Istennek és így akár alacsonyabb kultikus szolgálatokat is vállalhattak.

A templom erősen hierarchikus szerkezetet mutat több előudvarral: a pogányok udvara mint általános találkozási pont, az izraelita nők udvara, az izraelita férfiak udvara, a papok udvara és a tulajdonképpeni templom. Ezzel a templomépítészetben is kifejezésre jutott, hogy a nők szerepe csekélyebb, mint a férfiaké.

A Khirbet el-Kom-ban talált felirat, amelyben „JHVH és az ő Aserája” szerepel.

Testápolás, kozmetika, ékszerek

Terrakotta szobrocska,
Kr.e. VIII/VII. század, Akzib.

Palesztinában a forró nyári hónapok alatt csak a lábmosás volt szokásban. A víz abban az esetben lett volna költséges, amennyiben fürdésre használhatták volna. Palesztinában csupán a felső népréteg rendelkezett kicsi fürdőtermekkel.

A Kr.e.5. századtól a Földközi-tenger térségében egyre több lett a nyilvános fürdő. Ezek Palesztinában azonban csak feltűnően későn Kr.u. 180 körül jelentek meg. A nők és férfiak közös fürdését ezekben a fürdőházakban nyilvánvalóan hosszú ideig tiltották Palesztinában. Ehelyett a Kr.e. 2. századtól vallási fürdőket (Miqwen) emeltek, melyeket kultikus tisztulás céljából használtak.

Az illatszerek elterjedése, de a bőr az erős napsugárzás elleni védelme miatt is, olajokkal és kenőcsökkel dörzsölték be magukat. Alapanyagként olivaolajat és állati zsírokat használtak, amelyekhez illatanyagként különféle növényeket adtak. Az anyagok származási helyétől függően a kenőcsök és az olajok nagyon drágák voltak. A nárdus olaj például, amivel egy bűnös asszony megkente Jézust az Újszövetségben, a Himalájából származik.

Kacsa formájú kenettartó, Kamid el-Loz, Kr.e. XIV/XIII. század.

Olajos üvegcsse, Jeruzsálem. kr.u. I-VI. század.

Egyiptomi nő, szemfestéssel.

Még ajakrúzsokat és arcfestékeket is tudtak készíteni. Ehhez porrá tört vörös okkert használtak, amit zsírral és viasszal keverték össze. A szemet galenittal és hamuval rajzolt fekete festéssel hangsúlyozták.

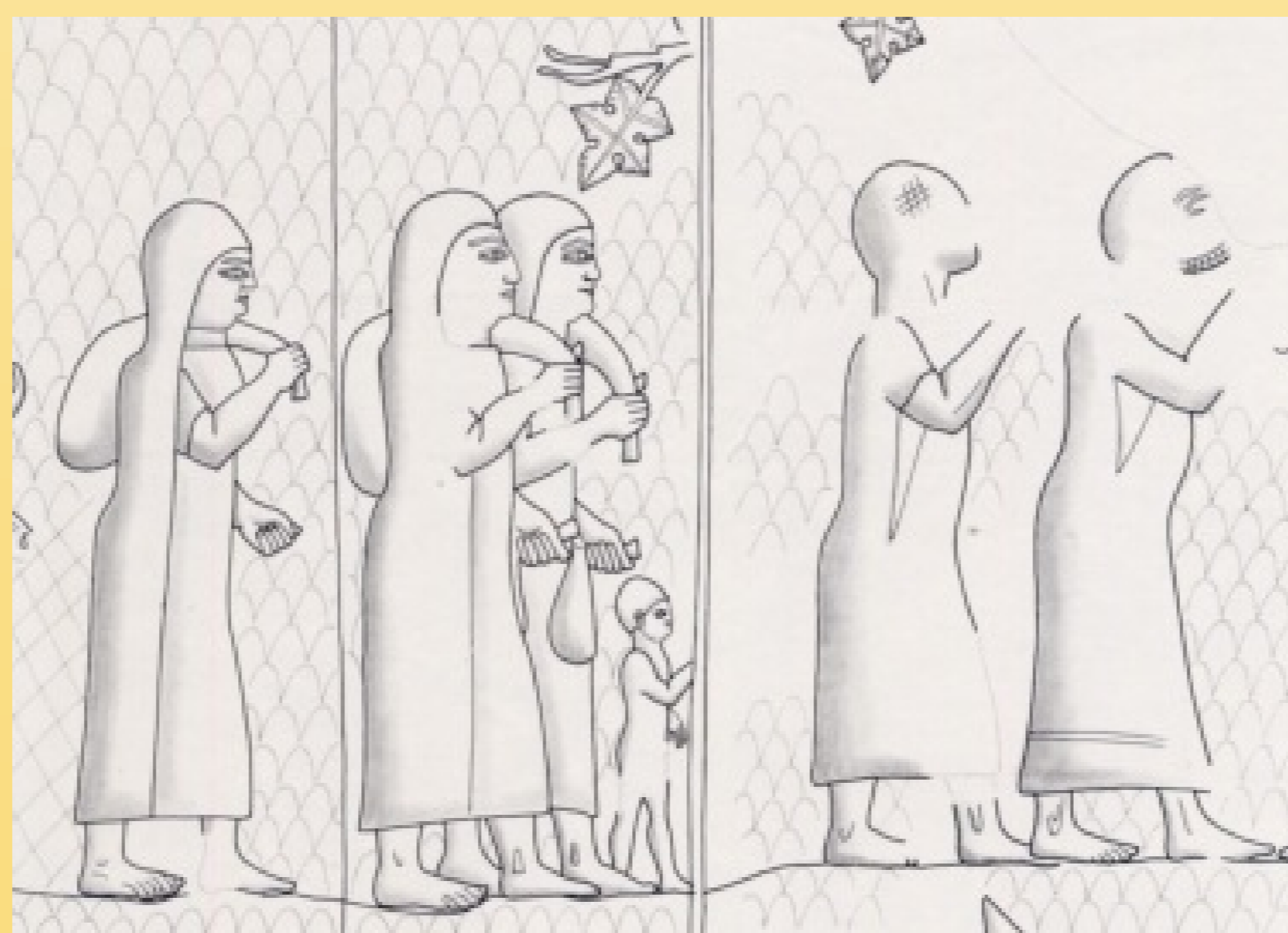
A ókorban ékszert nemcsak a nők, hanem a férfiak is viseltek. Az ékszer szerepe nemcsak az volt, hogy szebbé tegye viselőjét, hanem gyakran mint amulettnek vallási funkciója is volt, és pénzbefektetésként szolgált. Széles körben elterjedtek a pecsétnyomók, amelyeket többnyire ganajtúró (szkarabeusz) alakúra formáltak, később azonban már csupán egyszerű felületű pecséteket használtak. Nyakláncokat csiszolt és átfúrt elefántcsont, üveg, fajansz, kagyló, csont és fém gyöngyökből készítettek. Nagyra becsülték a színes köveket. Különösen is kedvelték a vörös karneolt. A ragyogó kék lazurkő, ami a mai Afganisztán területén volt megtalálható, szintén keresett, és ennek megfelelően drága is volt.

Emellett ásatásokon találtak még tömör, aranyból és ezüstből készült kar- és lábpereceket, de fog-, orr- és lábujjgyűrűket is. A felső népréteg tagjai vékony arany és ezüst szalagokat varrtak a ruhájukra. A nők aranybetétes fejdíszeket hordtak.

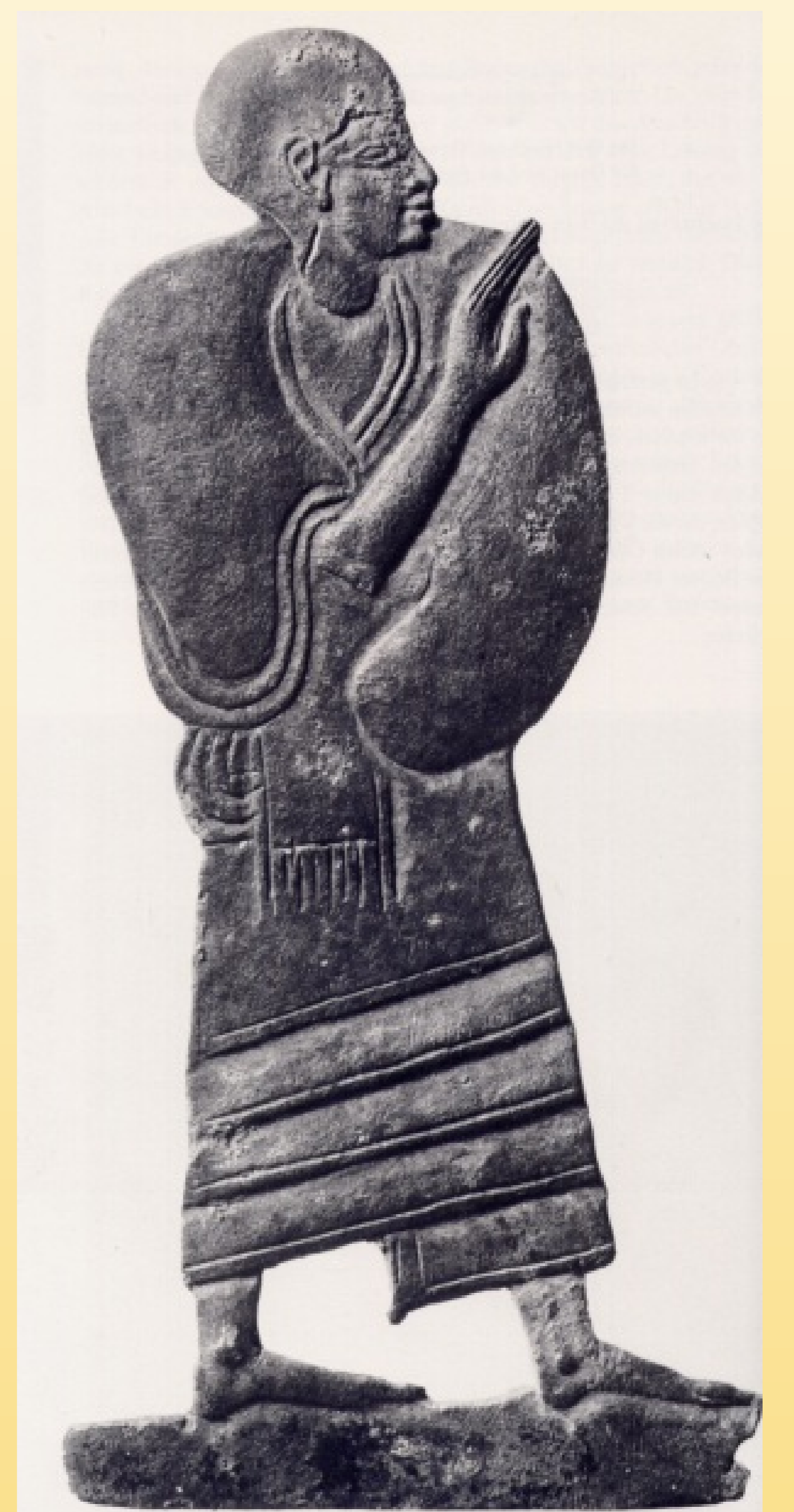
Ruházat és fátyol

A ruhák készítéséhez állati (birkagyapjú, kecske- és teveszőr) és növényi szálakat is (vászon, kender, pamut) használtak. A halotti torra kecskeszőrből készített ruhadarabokat rendszerint csak gyászruhának használták. A fonalakat, amelyekből az anyagokat előállították gyakran még be is színezték.

A Kr.e. 2. évezredben maguk köré tekerhető ruhákat készítettek. A hosszú anyagot egy fekvő szövőszéken gyártották és a testen többször körbecsavarva viselték. A királyság korában a nők öltözéke hosszú volt, a férfiaké ezzel szemben rövid. A nők fő ruházata egy nagy fejkendő volt, ami egészen a földig ért. Ez a kendő a különböző tárgyak bebugyolálására és hideg éjszakákon takaróul is szolgált.

Lákisból deportált júdai nők, Kr.e. 701.

Méltóságviselő, feltekerhető ruhában, Hácór, késői bronzkor.

Homlokpánt egy szobrocskán, Tell es-Sa'idiye.

A nomád asszonyok fátylat használtak, ha egy számukra ismeretlen vagy magasabb rangú férfival találkoztak. Ez egy asszony tiszteletének és tisztességtudásának kifejezése volt. A fátyol viselete a városokban nem volt szokásban. A Biblia nem tartalmaz fátyolviselésre vonatkozó parancsot.

Kedvelt volt az asszonyok körében a homlokszalag, ami összefogta a haját. De még a kalapformájú fejdísz és fejkendő használata is igazolható ikonográfiailag. A fejfedőknek a gyors bepiszkolódástól kellett védeniük a haját.

Fejfedő egy terrakotta kisplasztikán Gézerből.